

Marcel Štefančič, jr.

ZELO ZA

Najboljši filmi XXI. stoletja
po izboru dolgoletnega filmskega kritika

Marcel Štefančič, jr.

ZELO ZA

*Najboljši filmi XXI. stoletja
po izboru dolgoletnega filmskega kritika*

UMco

Ljubljana 2022

Marcel Štefančič, jr.
ZELO ZA
Najboljši filmi XXI. stoletja
po izboru dolgoletnega filmskega kritika

© za besedilo Marcel Štefančič, jr., 2022.
Vse pravice pridržane

Izdajatelj in založnik: založba UMco

Urednik: Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič
Fotografija na naslovnici: Klemen Žun
Za založbo: Samo Rugelj
Tisk: Primitus, d. o. o.
Naklada: 300 izvodov, 1. natis
Ljubljana 2022

V okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah so brez pisnega dovoljenja založbe prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, v številni fotokopiranje, tiskanje in shranjevanje v elektronski obliki.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

791(100)"20"

ŠTEFANČIČ, Marcel, jr.

Zelo za : najboljši filmi XXI. stoletja po izboru dolgoletnega
filmskega kritika / Marcel Štefančič, jr. - 1. natis. -
Ljubljana : UMco, 2022

ISBN 978-961-7136-38-8
COBISS.SI-ID 111753219

Kazalo izvirnih in domačih naslovov

9:06	23	<i>Ang babaeng humayo</i>	453
21 gramov	24	<i>Arrival</i>	320
<i>21 Grams</i>	24	<i>Avatar</i>	34
<i>300: Rise of an Empire</i>	24	<i>Babardeală cu bucluc sau</i>	
300 - Vzpon imperija	24	<i>porno balamuc</i>	245
1917	25	<i>Bad Times at the</i>	
2046	26	<i>El Royale</i>	399
<i>Adaptation</i>	321	<i>Bančni rop</i>	35
<i>Adventures of Tintin, The</i>	404	<i>Bank Job, The</i>	35
<i>Agente Topo, El</i>	176	<i>Beach Bum, The</i>	175
<i>Ah-ga-ssi</i>	370	<i>Beasts of the Southern</i>	
<i>A.I. Artificial Intelligence</i>	27	<i>Wild</i>	451
A.I. umetna inteligenca	27	<i>Beli bog</i>	36
Alica v Čudežni deželi	29	<i>Beli trak</i>	37
<i>Alice in Wonderland</i>	29	<i>Beoning</i>	292
<i>Amelie</i>	30	<i>Bes</i>	38
<i>American Beauty</i>	185	<i>Big Short, The</i>	424
<i>American Honey</i>	30	<i>Bilo je nekoč ...</i>	
<i>American Hustle</i>	32	<i>v Hollywoodu</i>	39
Ameriška ljubica	30	<i>Bizita Q</i>	261
Ameriške prevare	32	<i>Black Dahlia, The</i>	65
<i>Amores perros</i>	275	<i>Black Hawk Down</i>	350
<i>Amy</i>	33	<i>Black Swan</i>	73

6 | KAZALO IZVIRNIH IN DOMAČIH NASLOVOV

<i>Blade Runner 2049</i>	162	<i>Children of Men</i>	270
<i>Bloody Sunday</i>	180	<i>Chugyeogja</i>	442
Bob Dylan - 7 obrazov	42	<i>Cidade de Deus</i>	57
Bojevnik in princesa	43	<i>Climax</i>	432
Bombna misija	44	<i>Collateral</i>	389
<i>Bom yeoreum gaeul</i>		<i>Constant Gardener, The</i>	452
<i>gyeoul geurigo bom</i>	286	<i>Copie conforme</i>	272
Borat	46	<i>Curious Case of</i>	
<i>Bourne Ultimatum, The</i>	51	<i>Benjamin Button, The</i>	228
Bournov ultimat	51	<i>Crouching Tiger,</i>	
Bovling za Columbine	52	<i>Hidden Dragon</i>	314
<i>Bowling for Columbine</i>	52	Čas deklištv	64
<i>Boyhood</i>	119	Črna dalija	65
Božje mesto	57	Črni labod	73
Božji možje	58	Čudež na reki	
Brata v vojni	59	Hudson	74
<i>Bridge of Spies</i>	212	Daleč od nebes	76
<i>Buffalo Soldiers</i>	97	Daleč za griči	78
<i>Bu san</i>	443	Dan za trening	79
<i>Caché</i>	364	<i>Das Weisse Band</i>	37
<i>Capharnaüm</i>	169	Deadpool 2	81
Capote	60	<i>Death Proof</i>	371
Carol	60	Deček in svet	83
<i>Casino Jack and the</i>		<i>Departed, The</i>	111
<i>United States of Money</i>	61	<i>Deux jours, une nuit</i>	110
Casino Jack in Združene		Dežela la la	84
države denarja	61	Dežela nomadov	93
<i>Catch Me if You Can</i>	414	Diego Maradona	94
Cesta	62	<i>Di jiu tian chang</i>	445
<i>Changeling</i>	439	<i>District 9</i>	266

Django brez okovov	96	<i>Eye in the Sky</i>	223
<i>Django Unchained</i>	96	<i>Fabuleux destin</i>	
Dobri vojak Šverc	97	<i>d'Amélie Poulain, Le</i>	30
<i>Doomsday</i>	376	Fahrenheit 9/11	114
<i>Doraibu mai kaa</i>	101	Fantomska nit	118
<i>Dreamers, The</i>	347	Fantovska leta	119
Drevo življenja	98	<i>Far From Heaven</i>	76
Drive My Car	101	Favnov labirint	120
Družina	102	<i>Favourite, The</i>	224
Državni sovražniki	105	<i>Fehér isten</i>	36
Dunkirk	109	Filmski obzornik 80 -	
<i>Dupa dealuri</i>	78	Metka, Meki	122
Duša	108	<i>First Person</i>	417
Dva dneva, ena noč	110	<i>Foxcatcher</i>	123
Dvojna igra	111	Foxcatcher:	
<i>Дьинда</i>	308	Boj z norostjo	123
<i>Dýrið</i>	165	Foxtrot	124
<i>Elephant</i>	370	Francoska depeša	125
<i>Elle</i>	267	<i>Free Fire</i>	172
<i>Eloge de l'amour</i>	156	<i>French Dispatch, The</i>	125
Ema	112	Frost/Nixon	127
En, dva	113	<i>Fuocoammare</i>	263
<i>End of the Affair, The</i>	174	<i>Fury</i>	38
<i>Enemy at the Gates</i>	377	Gerry	136
<i>Enter the Void</i>	415	<i>Get Out!</i>	443
<i>E.T. - The Extra-Terrestrial:</i>		<i>Gisaengchung</i>	274
<i>Special Edition</i>	114	Gladiator	137
E. T. - Vesoljček	114	<i>Goldene Handschuh, Der</i>	449
<i>Everything Everywhere</i>		<i>Gone Baby Gone</i>	444
<i>All at Once</i>	430	<i>Gone Girl</i>	252

8 | KAZALO IZVIRNIH IN DOMAČIH NASLOVOV

<i>Good Night, and Good Luck</i>	184	<i>Hombres et des dieux, Des House That Jack Built, The</i>	58 152
Gosford Park	139	<i>Hrútar</i>	273
Gospodar	140	<i>Hurt Locker, The</i>	44
Gospodar prstanov	141	Hvalnica ljubezni	156
Gospodar prstanov - Kraljeva vrnitev	143	<i>Hytti nro 6</i>	182
Gospodar prstanov - Stolpa	146	Identiteta	158
Govori z njo	147	<i>Identity</i>	158
Grand Budapest hotel	148	<i>If Beale Street Could Talk</i>	391
Gran Torino	149	<i>I'm Not There</i>	42
<i>Grand Budapest Hotel, The</i>	148	<i>Inception</i>	163
Gravitacija	150	<i>Inglourious Basterds</i>	230
<i>Gravity</i>	150	<i>Inland Empire</i>	257
G. Turner	135	<i>Inside Llewyn Davis</i>	190
<i>Guardians of the Galaxy</i>	421	<i>Inside Out</i>	435
<i>Gúzen to sôzô</i>	259	<i>Insider, The</i>	307
<i>Hable con ella</i>	147	<i>Interstellar</i>	202
<i>Hana-bi</i>	266	<i>In the Mood For Love</i>	334
<i>Happiness</i>	383	Inventura	159
<i>Hauptmann, Der</i>	387	<i>Irréversible</i>	229
<i>Hell or High Water</i>	438	Iskalci tartufov	160
High Flying Bird	151	Iztrebljevalec 2049	162
<i>History of Violence, A</i>	349	Izvor	163
Hiša, ki jo je zgradil Jack	152	Izborna koda	164
Hiša letočih bodal	154	Jagnje	165
Holy Motors	155	<i>Janghwa, hongryeon</i>	447
		Jaz, rdeča panda	166
		Joker	167
		Kafarnaum	169

Ken Park	169	Lepota po ameriško	185
<i>Kill Bill vol. 1</i>	411	<i>Letters from Iwo Jima</i>	279
<i>Kill Bill Vol. 2</i>	412	<i>Licorice Pizza</i>	367
<i>Kingdom of Heaven</i>	225	Lincoln	188
King Kong	170	<i>L'intrus</i>	437
Kingsman:		<i>Listy do M.</i>	278
Tajna služba	171	<i>Little Women</i>	64
<i>Kingsman:</i>		Llewyn Davis	190
<i>The Secret Service</i>	171	<i>Long dimanche</i>	
<i>Kis uykusu</i>	448	<i>de fiançailles, Un</i>	446
<i>Knives Out</i>	258	<i>Loong Boonmee raleuk</i>	
Končni obračun	172	<i>chat</i>	390
Konec afere	174	<i>Lord of the Rings, The:</i>	
Kralj plaže	175	<i>The Fellowship of</i>	
<i>Krieger und</i>		<i>the Ring</i>	141
<i>die Kaiserin, Der</i>	43	<i>Lord of the Rings, The:</i>	
Krt	176	<i>The Return of the King</i>	143
Kruh in mleko	178	<i>Lord of the Rings, The:</i>	
Krvava nedelja	180	<i>The Two Towers</i>	146
Kung fu frka	181	<i>Loro</i>	268
<i>Kung Fu Hustle</i>	181	<i>Mad Max: Fury Road</i>	284
Kupe št. 6	182	<i>Magnolia</i>	191
<i>Laberinto del fauno, El</i>	120	Magnolija	191
Lady Bird	183	Mama	194
Lahko noč in srečno	184	<i>Man Who Wasn't</i>	
<i>La La Land</i>	84	<i>There, The</i>	213
<i>Last Night in Soho</i>	354	Manchester by the Sea	197
<i>Låt den rätte komma in</i>	420	<i>Manchurian</i>	
<i>Lazzaro Felice</i>	384	<i>Candidate, The</i>	199
<i>L'enfant</i>	271	Mandžurski kandidat	199

<i>Master, The</i>	140	<i>Munich</i>	216
Matrica - Reloaded	200	<i>Mystic River</i>	366
<i>Matrix Reloaded, The</i>	200	Na sledi očetu	222
Medena dežela	201	Nadzor z neba	223
<i>Medena zemlja</i>	201	Najljubša	224
Medzvezdje	202	Nebeški kapitan	
<i>Melancholia</i>	203	in svet prihodnosti	225
Melanholija	203	Nebeško kraljestvo	225
Memento	204	Nebraska	227
<i>Menino e o Mundo, O</i>	83	Nenavaden primer	
Mesečina	206	Benjamina Buttona	228
Mesto greha	207	Nepovratno	229
<i>Million Dollar Baby</i>	332	Neslavne barabe	230
Minari	208	Nesrečni fuk ali	
<i>Minority Report</i>	288	Nori pornič	245
Mirni Američan	209	Nesrečniki	246
<i>Misérables, Les</i>	246	Ni čas za smrt	248
Misija: Nemogoče -		Ni je več	252
Izpad	211	Ni prostora za starce	254
<i>Mission: Impossible -</i>		Nikoli se ne bodo	
<i>Fallout</i>	211	postarali	254
<i>Mist, The</i>	365	Nikoli zares tukaj	255
<i>Mononoke Hime</i>	322	<i>No Country for Old Men</i>	254
<i>Moonlight</i>	206	<i>No Time to Die</i>	248
Most vohunov	212	Nočno življenje	256
Mož, ki ga ni bilo	213	<i>Nomadland</i>	93
<i>Mr. Turner</i>	135	<i>Northman, The</i>	351
<i>Mulholland Dr.</i>	214	Notranje zadeve	257
Mulholland Drive	214	Nož v hrbet	258
München	216	Obiskovalec Q	261

Oblika vode	262	Playing Men	280
Odprto morje	263	<i>Pledge, The</i>	440
Odpuščanje	264	Pleme	281
Ognjemet	266	<i>Plemja</i>	281
Okrožje 9	266	Pljuni in jo stisni	282
<i>Old Boy</i>	386	Pobesneli Max:	
<i>Old Man & the Gun, The</i>	385	Cesta besa	284
Ona	267	Polaščevalka	285
O naključju in domišljiji	259	Pomlad, poletje, jesen, zima ... in pomlad	286
<i>Once Upon a Time ... in Hollywood</i>	39	<i>Portrait de la jeune fille en feu</i>	287
Oni	268	Portret mladenke v ognju	287
<i>Orfanato, El</i>	363	Posebno poročilo	288
Oroslan	269	<i>Possessor</i>	285
O telesu in duši	260	Pot v pogubo	289
<i>Others, The</i>	436	Povratnik	290
Otroci človeštva	270	Požiganje	292
Otrok	271	Prasica, slabšalni izraz za žensko	294
Overjena kopija	272	<i>Prasica, slabšalni izraz za žensko</i>	294
Ovna	273	Pravi pogum	296
Parazit	274	Prebujena vest	307
Pasja ljubezen	275	Prekla	308
Paterson	276	Preprodajalci	310
Pesmi iz drugega nadstropja	277	Prerok	313
<i>Phantom Thread</i>	118	Prežeči tiger,	
Phoenix	278	skriti zmaj	314
Pisma sv. Nikolaju	278		
Pisma z Iwo Jime	279		

12 | KAZALO IZVIRNIH IN DOMAČIH NASLOVOV

Prihod	320	<i>Road to Perdition</i>	289
Prilaganje	321	Roma	342
Princesa Mononoke	322	Romanca	344
<i>Prisoners</i>	413	<i>Romance</i>	344
Pritisk	323	<i>Royal Tenenbaums, The</i>	423
Propad	325	Ruševine	346
<i>Prophète, Un</i>	313	<i>Sanger fran andra</i>	
<i>Public Enemies</i>	105	<i>vaningen</i>	277
Punčka za milijon		Sanjači	347
dolarjev	332	<i>Saul fia</i>	348
<i>Push</i>	323	Savlov sin	348
<i>Quattro Volte, Le</i>	392	Senca preteklosti	349
<i>Quiet American, The</i>	209	Sestreljeni Črni jastreb	350
<i>Quiet Passion, A</i>	402	Severnjak	351
<i>Quiet Place, A</i>	402	<i>Shape of Water, The</i>	262
Racija 2	333	<i>Shi mian mai fu</i>	154
<i>Raid 2, The: Berandal</i>	333	Sicario	353
Razpoložena za		<i>Sideways</i>	388
ljubezen	334	<i>Sin City</i>	207
Razredni sovražnik	335	Sinoči v Sohu	354
Rdeča želva	337	Sinonimi	355
<i>Reason I Jump, The</i>	438	Siriana	356
[REC]	373	Sirotišnica	363
Rekvjem za sanje	338	Skrito	364
<i>Requiem for a Dream</i>	338	Skrivnostna megla	365
Resnična zgodba	340	Skrivnostna reka	366
<i>Retour à Reims</i>		<i>Sky Captain and the</i>	
(Fragments)	434	<i>World of Tomorrow</i>	225
<i>Revenant, The</i>	290	Sladičeva pica	367
<i>Road, The</i>	62	Sledi v snegu	368

Slon	370	Štirikrat	392
Služkinja	370	Tabu	394
Smrtno varen	371	<i>Taegukgi</i>	59
<i>Snatch</i>	282	Taksidermija	395
Snemaj!	373	<i>Taxidermia</i>	395
<i>Social Network, The</i>	375	Tekla bo kri	397
Socialno omrežje	375	<i>Terminator 3: Rise of</i>	
Sodni dan	376	<i>the Machines</i>	397
<i>Soul</i>	108	Terminator 3 -	
<i>Source Code</i>	164	vstaja strojev	397
Sovražnik pred vrati	377	<i>Teströl és lélekröl</i>	260
<i>Spotlight</i>	419	Težave v motelu	
Srbski film	381	El Royale	399
Sreča	383	Thelma	400
Srečen kot Lazzaro	384	<i>There Will Be Blood</i>	397
<i>Srpski film</i>	381	<i>They Shall Not</i>	
Starec in pištola	385	<i>Grow Old</i>	254
Stari	386	<i>Three Billboards Outside</i>	
<i>Star Wars: The Force</i>		<i>Ebbing, Missouri</i>	409
<i>Awakens</i>	426	<i>Three Burials of</i>	
Stotnik	387	<i>Melquiades Estrada, The</i>	410
<i>Straight Story, The</i>	340	Tiha strast	402
Stranpota	388	Tiho mesto	402
Stranski učinki	389	Timbuktu	403
Stric Boonmee se		<i>Ti mene nosiš</i>	401
spominja	390	Ti me nosiš	401
<i>Sully</i>	74	Tintin in njegove	
<i>Synonymes</i>	355	pustolovščine	404
<i>Syriana</i>	356	Titan	405
Šepet nežne ulice	391	<i>Titane</i>	405

14 | KAZALO IZVIRNIH IN DOMAČIH NASLOVOV

Toni Erdmann	406	<i>Vozvraščanje</i>	433
Top Gun: Maverick	408	V praznino	415
<i>Tortue rouge, La</i>	337	V prvi osebi	417
<i>Traffic</i>	310	Vrhunec	432
<i>Training Day</i>	79	Vrnitev	433
<i>Tree of Life, The</i>	98	Vrnitev v Reims	
Trije plakati pred mestom	409	(odlomki)	434
Trikrat pokopani		Vrvež v moji glavi	435
Melquiades Estrada	410	Vse povsod naenkrat	430
<i>True Grit</i>	296	Vsiljivci	436
<i>Truffle Hunters, The</i>	160	Vsiljivec	437
<i>Turist</i>	426	V višave	418
<i>Turning Red</i>	166	V žarišču	419
Ubila bom Billa	411	<i>Wind River</i>	368
Ubila bom Billa 2	412	<i>Winter's Bone</i>	222
Ugrabljeni	413	<i>Wolf of Wall Street, The</i>	428
Ujemi me, če me moreš	414	<i>Yi Yi</i>	113
<i>Untergang, Der</i>	325	<i>You Were Never</i>	
<i>Up</i>	418	<i>Really Here</i>	255
Vampiriska ljubezen	420	Zakaj skačem	438
Varuhi galaksije	421	Zamenjan	439
Veličastni Tenenbaumi	423	Zaobljuba	440
Velika poteza	424	Zasledovalec	442
<i>V for Vendetta</i>	415	Za vsako ceno	438
Višja sila	426	Zbeži!	443
V kot vroče maščevanje	415	Zbogom, Dragon Inn	443
Vojna zvezd:		Zbogom, punčka	444
Sila se prebuja	426	Zbogom, sin moj	445
Volk z Wall Streeta	428	Zelo dolga zaroka	446
		Zgodba o dveh sestrah	447

Zimsko spanje	448	Zvesti vrtnar	452
Zlata rokavica	449	Ženska, ki je odšla	453
<i>Zodiac</i>	450	Življenje in smrt	
Zodiak	450	porno tolpe	454
Zveri južne divjine	451	<i>Život i smrt porno bande</i>	454

APOLOGIJA ZELOZAJEV

Zakaj sem filmski kritik

Filmski kritik si lahko vedno zastavi tri vprašanja: prvič, zakaj je postal filmski kritik, drugič, zakaj je filmski kritik, in tretjič, zakaj kljub temu, da slej ko prej naleti na slabe filme, na serije slabih filmov in na slabe sezone, ki bi v drugih kontekstih iztirile stoletja, države in umetnosti, še naprej ostane filmski kritik?

Zakaj sem postal filmski kritik? Iz preprostega razloga: ker sem bil od malega obseden s filmi. Ker sem bruhal, če nisem smel ali pa mogel v kino. Ker me je bilo strah, če nisem šel v kino. Ker je bil kino tedaj brez konkurence, brez tekmeča, brez alternative. Ker so filmi še nekaj pomenili. Ker so pomenili vse. Film je bil prioriteta, tako rekoč edina opcija. Ni mi preostalo drugega, kot da postanem filmski kritik.

Zakaj sem filmski kritik? Spet iz preprostega razloga: ker lahko pišeš o vsem, ker lahko zastavljaš vsa vprašanja, ker lahko odgovarjaš na vsa vprašanja in ker lahko daješ odgovore celo na vprašanja, ki jih sploh ni. Filmski kritik je praktično edini, ki si to lahko privoščiči. Zakaj? Ker piše o filmu. Film pa je v nekem smislu vse. Totalni erudit. Ponuja vpogled v babilonsko vrtoglavo protislovij, disonanc, ideologij, pretenzij, utopij, nostalgij, reifikacij, intersekcij, družbenih tesnob, nasilja, preobilja radikalnosti, socialnega nihilizma, žalovanja za izgubljenim časom, politike ogorčenja, nacionalnih perversij, digitalnega truščča, totalnega kapitalizma in emancipacijskih potencialov. In pisanje o vsem terja disciplino. Tako kot svoboda. Dvoumnost. In strah pred smrtjo filma.

Naj vam pojasnim: v 19. stoletju so še verjeli, da vse umetnosti stremijo h glasbi, toda že ob koncu 19. stoletja se je vse spremenilo, saj je prišel film – in nenadoma je začelo vse stremeti k filmu. Literatura, slikarstvo, gledališče, tudi glasba in celo filozofija. Si predstavljate

Slavoja Žižka brez filma? Brez filma ne bi nikoli postal to, kar je. Interpretacija filma je interpretacija sanj. Tako kot v literaturi ni več mogoče videti le literature, tudi v filozofiji ni več mogoče videti le filozofije. Film je ta, ki najbolje razume filozofijo – in Teorijo.

In seveda, k filmu je začela stremeti tudi politika. Vizualni jezik, vizualna naracija, vizualna dramaturgija, mizanscena, nastopanje pred kamero in tako dalje – vse to so postali ključi do anatomije novega časa. Če znaš brati filme, znaš brati družbo.

Ko so šli generali na vojne, so imeli občutek, da snemajo svoj veliki film. Vojni načrti so bili bolj podobni filmskim scenarijem kot filmski scenariji sami. Romani so postali filmski scenariji. Gledališke predstave so postale filmski scenariji. Rock in pop albumi so postali filmski scenariji. Bitke so imele smisel le, če je bilo mogoče iz njih narediti film. Ljudje so si svoja življenja zapomnili po filmih. Filmi so postali njihov spomin.

Evo, zato sem filmski kritik. In zato kljub soočanju z grmadami slabih filmov še naprej ostajam filmski kritik. Tako kot zgodovina našega časa ni le zgodovina dobrote, humanizma in velikih dosežkov, tudi zgodovina filma ni le zgodovina dobrih filmov. Ali kot so rekli nadrealisti: nauči se gledati slabe filme – včasih so že kar sublimni! Dodal bi le: slabi filmi o samem filmu povejo več kot dobri filmi.

V knjigi ZELO ZA so zbrane kritike filmov, ki sem jim v Mladini v 21. stoletju pritaknil oceno ZELO ZA. Pomeni, da sem jih brezmejno podprl in hvalil. Nekateri so bili res mojstrovine, drugi pa so v teh barbarskih in komodificiranih časih potrebovali mojo podporo. Nekatere sem brezmejno hvalil zato, ker so bili res dobri in transformativni, druge pa zato, ker je bilo to prav. Včasih mora biti kritik tudi aktivist – in kontraprogramer. Zato je med filmi, ki so dobili moj ZELO ZA, tudi kak trash. Kot je nekoč rekla Pauline Kael: filmi so tako redko dobri, da nima smisla hoditi v kino, če ne znaš ceniti trasha. Kar je za nekoga trash, je za drugega revolucija. Hitri časi.

Poleg tega pa filmski kritik, ki piše le o dobrih filmih, tvega, da bo zamudil glavni žur – vse tiste trenutke, ko film govori iz svojega trebuha. Življenje je prekratko, da bi ga zapravili le za dobre filme. Slabi filmi so slabi na več načinov, kot so dobri filmi dobri. Filmska kritika pa je preveč resna stvar, da bi jo lahko prelevili v mašino za glorificiranje dobrih filmov.

David Bordwell, sloviti ameriški filmski teoretik, je pred leti objavil članek Igre, ki jih igrajo cinefili, v katerem je skušal potegniti ločnico med cinefili in cinemanijaki. No, že po nekaj potezah je ugotovil, da je ta ločnica zelo tanka, včasih nevidna. Cinefilija je resda strast do filma, okej, obsedenost s filmom, toda cinefilija kaže simptome cinemanije, predvsem simptome kompulzivnosti: oboji, tako cinefili in cinemanijaki, sestavljajo spiske, kljukajo naslove filmov, ki so jih videli, skrbno čakirajo filmske programe, zelo pedantno načrtujejo odhode v kino, pišejo dnevnik ali bloge, vedno sedijo na istem sedežu, vedno so prvi v vrsti, obenem pa ne prenesejo kolorizacije starih črno-belih filmov, slabih projekcij in prirejanj widescreena standardnemu 4:3 formatu.

V formi – v ritualih – torej ni kake usodne razlike. V vsebini, v izбору pač: »Cinemanijaki preferirajo predvsem ameriške filme, pogosto neme, včasih tuje, redko dokumentarce.« Cinefili skušajo biti po drugi strani »ekumenični,« no, vesoljni, vsesplošni, vseobsegajoči, »ponosni na intergalaktično širino svojih okusov.« Logično, najbolj tipični cinefili so filmski kritiki: »Poglejte le top 10 listo kakega pametnega kritika. Na njej najdete eklektični miks art, pop in eksperimentalnih filmov, vključno z enim ali dvema, za katera niste še nikoli slišali. Obskurnost je pomembna; cinefil je connoisseur.«

Cinefil v nasprotju s cinemanijakom ne ljubi posameznih filmov, temveč »idejo filma,« ne torej filmskih dosežkov, ampak »potencial samega filma, njegove obljube in možnosti.« Za cinefila so posamezni filmi le napol misteriozni, napol mistični odbleski »nečesa bistveno večjega.« Razlog več, da cinefil gleda vse živo – vse, kar je. Nikoli ne ve, v katerem filmu bo ujel tisti »čarobni trenutek,« tisto mistično migotanje, tisto sublimno, lucidno svetlikanje »ideje filma.« Lahko, da bo to ujel v slabem filmu, v popolnem trashu, v debutu totalnega garažnega amaterja ali pa gverilskega, magari povsem nenadarjenega entuziasta. Cinemanijak ve, katere filme bi odnesel na samotni otok – cinefil ne. »S katerimi filmi bi rad živel do konca svojega življenja? Z vsemi, še posebej s tistimi, ki jih še nisem videl.«

Še nekaj loči cinefila in cinemanijaka: cinemanijak je introvertiran in asocialen, stremeč k samoti, celo v kinu skuša biti čimbolj izoliran od ostalih gledalcev, tudi cinefilov. Cinefili so po drugi strani zelo družabni in kolektivni – o filmu debatirajo, še preden ga vidijo. Ko ga vidijo, se jim od elokvence dobesedno zmeša: debatiranju, analiziranju

in filozofiranju ni ne konca ne kraja. Cinemanijaki se s cinefili nočejo pogovarjati – cinefili se hočejo pogovarjati, tako s cinefili kot cinemanijaki.

Pred nekaj leti smo videli Cinemano, dokumentarec o petih newyorških cinemanijakih, ki so življenje, kariere, kreditne kartice in družinske vrednote zamenjali za gledanje filmov. Non-stop gledajo filme, jasno, v kinu – po pet na dan. To je njihov fiks. Eden izmed njih jih je nekoč v osmih mesecih videl tisoč. V Trainspottingu bi bil kralj. Nekateri žrejo vse, tudi trash, drugi so nori na Ginger Rogers, tretji preferirajo evropski art. Nekateri se pred ogledom filma stuširajo in preoblečejo, drugi ignorirajo multiplekse, tretji prezirajo video, četrti so na dieti, da jim med filmom ni treba na stranišče. Nekateri izgledajo kot dementni pacienti, drugi kot klovn, tretji kot romarji, četrti kot avtisti – poznajo dolžine vseh filmov.

»To je boljše od seksa!« Točno, ne fukajo. S tistim, kar vidijo na platu, pač ne bi mogli tekmovati. Sploh pa: le zakaj bi fukal z Rito Hayworth, če pa tega ne bi mogel početi v črno-beli tehniki? Večina jih živi od socialne podpore – vsi skupaj so resnica filma: če hočeš spati s filmom, moraš biti obseden, fanatičen, devianten. Pri nas takih tipov ne najdete – nikjer ne zavrtijo pet novih filmov dnevno. Ali pač: ne najdete jih v kinu, ampak doma – ne nujno pri sebi doma, ampak pri »njih« doma. Prilepljene na Netflix. Ali Amazon. Vseeno – oba jim omogočata, da film, ki so ga videli malo prej, vidijo še enkrat. V vseh smislih. Algoritmi so novi programerji, novi kuratorji, novi troli – novi filmski kritiki, če hočete.

Cinemanija se je z videom, dvjmem in streamingom preselila na dom, toda mnogi rituali pri tem odpadejo, recimo pakiranje sendvičev in pijače, saj veste, pripravljanje na odhod v kino. Ali pa tuširanje in preoblačenje. Pa brskanje po časopisih in programih lokalnih kinematografov, podrčrtovanje filmov, ki pridejo v poštev za ogled, kompiliranje spiska potencialnih filmov in urnika. Cinemanija je igra, v kateri ti življenje organizirajo in strukturirajo filmi. Cinemanijo naredijo rituali. Je cinemanija brez ritualov še vedno cinemanija? Ali pa cinemanijo v resnici naredi šele presežek asocialnosti, ultimativna asocialnost – prav to, da filme gledaš, ne da bi šel v kino, ne da bi potemtakem sploh šel od doma? Živo cinefilska debata, ki se je nekoč odvijala v kinu, pred filmom in po njem, so zamenjali blogi in forumi, Twitter in

Facebook (zdaj lahko tekstamo in tvitamo – o filmih debatiramo – že med filmom, v kinu, v realnem času), filmi, ki jih gledamo doma, pa od nas itak ne pričakujejo več totalne pozornosti in predanosti. Morda so zato tako hitri, tako bučni, tako veliki in tako nasekani. Da ne bi vmes dremali. Ali pa se tuširali.

Cinemanijaki so asocialni. In streaming – zdaj blockbusterski, go-ljatski, mandarinski, korporativen in invaziven, zdaj zenovsko nišen, insajderski, žargonski, kinoklubski in butičen – jim zdaj omogoča, da vse filme vidijo, ne da bi zapustili svojo sobo (kar seveda pomeni, da filmi nimajo več tiste ritualne, iniciacijske moči kot nekoč, v času kina). Ker pa je na internetu, ki naj bi ubil filmsko kritiko (ali pa jo je le demokratiziral?), boljši filmski program kot v kinu, je povsem logično, da gredo tudi cinefili tja, kjer je boljši – in širši in osupljivejši – filmski program, kar pomeni, da cinefili postajajo cinemanijaki. Le da so zdaj prešli v stahanovsko fazo – gledajo, gledajo, gledajo. Sploh ne nehajo. Nikoli ni konec. Filmov je na lepem preveč. In spiskov. In kritik. Nemogoče jih je obvladati, sprocesirati in popisati. Cinefili so prepričani, da s prehodom na streaming izgubljajo vero – ne, le v cinemanijake se spreminjajo. Končno se revolucionirajo. S tem pa se revolucionira tudi strah pred smrtjo filma.

M. Š., jr.

9:06

9:06, 2009

Igor Šterk

Srce teme.

9:06 morda ni najboljši slovenski film vseh časov, toda izgleda tako. Slovenski film se je vedno ponašal s tem, da ni žanrski, ampak avtorski, osebni – in bolj osebnega filma, kot je 9:06, v zgodovini slovenskega filma ne boste našli. Toda ironično, 9:06 je triler. Film detekcije. Žanrski film. Ne brez razloga: Igor Šterk je potreboval žanr, da mu uredi misli – da mu jih torej zbere v točko. Ali bolje rečeno: po filmu Uglasavanje, s katerim je zašel (in se razšel z mano), in tragediji očeta, slovitega jadralca Jureta Šterka, ki je izginil v Tihem oceanu, je potreboval žanr, da mu uredi in disciplinira intimo. Bolj intimnega in obenem bolj discipliniranega slovenskega filma zlepa ne boste našli. 9:06 je film o ljudeh, ki izginjajo. Zdaj so – zdaj jih ni več. Nič filozofskega ali pa metafizičnega ni v tem – stvari dobijo metafizični podton šele, ko se začnemo spraševati, zakaj koga ni več. Ko je kdo mrtev, postane bolj intriganten kot tedaj, ko je bil živ. Šterkov film se začne na Solkanskem mostu – s samomorom Marjana Ozima, moškega, ki ga nikoli ne vidi. Njegov avto stoji na mostu, oblitom z mojstrsko osvetljeno temo, ki izgleda kot mojstrsko zatemnjena svetloba (via Simon Tanšek). Ko se kamera dvigne, na višji cestni etaži zagledamo avto, v katerem je inšpektor Dušan (Igor Samobor), utrujen in lakoničen, mučno ločen (Silva Čušin), obseden s smrtjo hčerke in opasan z avtodestruktivnim buddyjem (Pavle Ravnohrib). Tudi njegov avto je obstal, toda Ozim, ki je samomor naredil ob 9:06, ga začne vse bolj obsedati – najprej začne stikati po njegovem stanovanju, njegovi preteklosti in njegovi puncu (Labina Mitevska), potem pa se začne vse bolj življati v njegovo identiteto. Kar se začne z Lovcem na ljudi, se konča z Vabo. Če hoče vedeti, zakaj je umrl, mora postati on. Dušan je ultimativni detektiv, kar pomeni, da se Ozimove identitete ne ustraši, ampak vanjo zleze do konca, brez zadržkov in predsodkov, ne glede na konsekvence. In tudi film se ne ustraši samega sebe – svojih tesnob, svojih strahov, svoje srhljive logičnosti. 9:06 je film noir, ki hoče na sonce, a se boji, da bo izginil, ker te reči obstajajo le v srcu teme.

21 gramov

21 Grams, 2003

Alejandro González Iñárritu

Nepovratno.

Predstavljajte si, da bi reševali puzzle – in da bi na koncu, ko bi ga rešili, ven padlo truplo. Tako izgleda film 21 gramov, emocionalni triler, spiralni, nervozni, briljantno fragmentirani puzzle, v katerem skušajo trije agonični, avtodestruktivni, naključno povezani desperadosi – predmestna buržujka (Naomi Watts), ki je v prometni nesreči izgubila kompletno družino in ki zdaj terja povračilne ukrepe, slabokrvni profesor matematike (Sean Penn), ki je dobil srce njenega moža in ki zdaj išče kontakt, in tetovirani, reformirani gangbanger (Benicio Del Toro), ki je zagrešil prometno nesrečo in ki zdaj išče odrešitev – tragedijo spremeniti v katastrofo. Film jih tako udari, da jih sezuje. Podobe, ki jih mučijo, imajo le toliko glamurja kot amnezik, ki ga razbija neizprani občutek krivde. Veliko brutalnih, morastih in iracionalnih stvari se je moralo zgoditi, da so se srečali, toda ko se bojijo preteklosti in spominjajo prihodnosti, izgledajo le kot angelski zombiji, pri katerih se konča tako razredna družba kot človeška vrsta. Sperma nima več nič z življenjem. Vsi trije so po malem mrtvi, tako da je vprašanje le še, kolikokrat bodo morali umreti, da ne bodo nič več čutili. Za rutino je prepozno, začenjanje znova je za Boga, nebes pa jih je strah – ker bodo le flashback.

300 – Vzpon imperija

300: Rise of an Empire, 2014

Noam Murro

Glorifikacija Sirize.

Film 300 – Vzpon imperija ni niti sequel niti prequel filma 300 (pa tudi reboot ni, če smo že ravno pri tem), ampak se dogaja sočasno z njim, tako rekoč na sosednjem bojišču, najprej na Maratonu, kjer atenski vojskovodja Temistokles (Sullivan Stapleton) s »partizanskim« napadom preseneti mogočno perzijsko vojsko, ki si hoče pokoriti grške mestne državice, in potem v Egejskem morju, ob atenski obali, kjer Temistokles z raznovrstnimi taktičnimi zvijačami razbija, potaplja in desetka premočno perzijsko ladjevje, ki mu poveljuje Artemizija (Eva Green), kruta, sadistična, nekrofilmska femme fatale, grška smokvica

v perzijskem dresu (Kserks, perzijski bog, se kakopak medtem ruva z Leonidasovimi Špartanci). Artemizija si hoče podrediti Grčijo, Temistokles jo hoče združiti. Toda Vzpon imperija ni le alegorija o moškem, ki se noče podrediti ženski (toliko o novi seksualni politiki), ampak alegorija sodobne Grčije, ki si jo hočejo podrediti kruti, sadistični, tiranski, nekrofilski finančni interesi – na čelu z artemizijsko Angelo Merkel. Jasno, Temistokles, ki Atencem kaže, kako se je treba boriti za demokracijo (»nikomur ne boste bliže kot temu, s katerim prelivate kri«), izgleda kot napumpana, testosteronska, olimpijska alegorija Aleksisa Ciprasa. Še celo nesorazmerna, pornobrutalna ekscenost tega filma, ki iz krvi res naredi spektakel sui generis, diši po ekscenno nesorazmerni brutalnosti, s katero so finančni trgi udarili Grčijo. Ekscenost, ki jo glorificira Vzpon imperija, je natanko ekscenost, s katero bi se morali upreti strašni sili, ki se je spravila nad vse nas.

1917

1917, 2019

Sam Mendes

Pota slave.

V Cankarjevi črtici Kostanj posebne sorte, objavljeni v Podobah iz sanj, enooka Marjeta sanja, da po kostanju, ki stoji zunaj mesta, leze zlat hrošč. »Leze od tal, po deblu, na to vejo, na drugo; in mahoma je bilo zlatih hroščev toliko, da je bilo skoraj listov premalo; na vsakem se je sončil po en cekin.« Zato se zjutraj z rovnico in motiko odpravi tja in začne kopati, kopati in kopati, »Bog se usmili, do ranega jutra,« dokler ni slišati le še njenega silovitega krika. »Joj, ljudje božji! Joj, prejoj!« Vidi pa tole: »Vse nedaleč krog kostanja je bila zemlja razkopana in razorana za najmanj pol sežnja nagloboko. Med mogočnimi koreninami, ki so se vile in bahale brezkončno na vse strani, so se kopicile same človeške lobanje; tiste jame, v katerih so bile nekdanje oči, so bile polne prsti in blata: iz nekaterih je vzknila trava kar čez noč. Druge kosti so bile vsekrižem razmetane, tako da bi nihče ne mogel razbistriti, h kateri lobanji sodijo. Objemala se je rama z gležnjem. Teh belih, mirnih, od prsti in črvov oskrunjenih reči pa je bilo toliko, da se jih ni dalo prešteti. Če bi kopali še nadalje in še na globoko, bi morda razgrnili tako pokopališče, da ga na svetu še ni bilo.« To je popolna – ja, zares sanjska! – podoba bojišča I. svetovne vojne, morbidna podoba pokopališča

I. svetovne vojne. In natanko tako aprila 1917 v severni Franciji izgleda »nikogaršnja zemlja«, brisan prostor med britansko in nemško vojsko, čez katerega se v filmu 1917 odločno, vročično, manično prebijata britanska vojaka, korporala Schofield (George MacKay) in Blake (Dean-Charles Chapman), ki morata britanske poveljnike na drugi strani fronte urgentno – in za vsako ceno! – posvariti, naj odpovejo frontalni napad na nemške položaje, ker so jim Nemci pripravili smrtonosno past. Povsod so apokaliptično opustošenje, polja, jarki, kraterji, tuneli in bunkerji smrti, izmaličena trupla, ki jih glodajo podgane, odsekane okončine, razstreljeni, iznakaženi konji, roji muh, kužno blato, bodeča žica, razrita zemlja, razvaline, uničena mesta, goreči piloti, gnitje in pekoč smrad, neizrekljive grozote, tematski park permanentnega terorja, klavnice in boja za preživetje. Njuno dolgo, mučno, napeto »napredovanje« proti drugi strani – posneto kakor v enem samem briljantno intenzivnem, imerzivnem, osupljivo koreografiranem, birdmanskem neprekinjenem kadru (via Roger Deakins), iz katerega se v »realnem času« stegujejo nasilje, kri, ogenj, katastrofa – je strašno samomorilsko civilizacijsko nazadovanje. Njuna Odiseja je Inferno, nadaljevanje kapitalizma z drugimi sredstvi, spopad kapitalizmov na odprti sceni. Kot bi rekel Cankar: »Stali so blede, noben jezik ni zinil.«

2046

2046

Wong Kar Wai, 2004

Matrica.

Gotovo ste se že kdaj vprašali: kako bi izgledal film, v katerega bi režiser spustil le spomine – le eterični sok nostalgije, silhuetnih trenutkov, izgubljene sreče, delikatnih fantazij, obžalovanj, frustracij in spodletelih srečanj? Nič trajnega, obstojnega ali pa linearnega. Le sled šminke, cigaretni dim, odmev izgubljenih korakov in melanholično melodijo, ki ne gre iz ušes. Ne kopljite več – 2046 je retrofuturistični film, v katerega Wong Kar Wai spusti le spomine pisatelja Chowa (Tony Leung), avtodestruktivnega hard-boiled fetišista, ki je nekoč, »v drugem času«, ljubil žensko. Ali pa ženske. Ni povsem jasno, katere izmed žensk, ki jih je ljubil, so realne in katere so fiktivne, toda v skrajni liniji je vseeno – v njegovih spominih se prepletajo fragmenti njegovega sci-fi romana, ki se dogaja leta 2046, in fragmenti njegovega

življenja v drugi polovici šestdesetih, po koncu filma Razpoložena za ljubezen, v katerem se je v hotelski sobi 2046 ljubil z Maggie Cheung. Njegove romance so intenzivne, strastne, senzualne, urgentne, polne patine, strukturirane kot sanje – fatalk (Zhang Ziyi, Gong Li, Faye Wong, Carina Lau), ki stopajo v njegov svet, ne more obdržati. Niti kontrolirati. A po drugi strani – Chow je fantazist, ki ve, da tudi najbolj realna ženska na določeni točki postane fikcija, le izgubljeni spomin. Ko pomisli na čas, ki vse pokvari, mu ne preostane drugega kot to, da uživa v odsotnosti.

A.I. umetna inteligenca

A.I. Artificial Intelligence

Steven Spielberg, 2001

Bližnje srečanje z inteligenco, ki je ni več mogoče izklopiti: Spielberg in Kubrick v krasnem novem svetu.

Stanley Kubrick je bil ravno dovolj mizantropski, da se je pred leti zaljubil v lucidno sci-fi novelo Superigrače so za celo poletje (1969), ki jo je napisal Brian Aldiss: svet je prenaseljen in potopljen, množice se utapljaajo v bedi, o reprodukciji odloča država, vladajo mogočne, arogantne tehnokorporacije, edini biznis, ki se še razvija, je robotika, elita živi v luksuznih, sterilnih, ekstremno visokih stolpninah, »pol kilometra nad tlemi«, tudi zakonca Swinton, ki se s svojim sinom Davidom utapljata v hladni, artifični, hologramski družinski utopiji, ločeni od umazane zunanosti. Toda novela, dolga le nekaj strani, je imela twist: na koncu se namreč izkaže, da je David le superigrača. Le robot, android, umetna inteligenca – hja, le A.I.

Kubrick je filmske pravice za novelo kupil leta 1982, toda projekt je potem le najavljal ... skoraj 20 let ... na svoj zadržan, skrivnosten način ... dokler ni videl Jurskega parka ... in oznanil, da so specialni efekti zdaj končno zreli za njegovo vizijo ... ki pa jo je potem prepustil Spielbergu, češ – ta zgodba je bližje tvoji senzibilnosti kot moji. Kmalu zatem je umrl. In Spielbergu ni preostalo drugega, kot da je dokončal stavek, ki ga je Kubrick izrekal 20 let. Svet prihodnosti je še vedno prenaseljen, poplavljen, tehnokratski, represiven, artifičen, sterilen – le morast efekt tople grede, globalizacije in tehnologije. In tudi David (Haley Joel Osment) je še vedno robot, zadnja in najpopolnejša generacija androidov, prvi »mecha« z emocijami, le da je to zdaj jasno

že od samega začetka, ko ga Henry Swinton (Sam Robards), visoki uslužbenec high-tech korporacije Cybertronics, podari svoji obupani, nevrotični ženi Monici (Frances O'Connor), da bi lažje prebolela smrt njunega sina Martina (Jake Thomas), ki bo ostal kriogenično zamrznjen, dokler ne odkrijejo zdravila za njegovo fatalno bolezen. David je robot, ki hoče na vsak način postati človek, toda ko se vrne Martin, začne fušati, njegovo imitiranje človeka pa postane še bolj moteče kot prej, zato ga »roditelja« pošljeta v reciklažo. Tu se konča Aldisova novela in začne digitalni, spektralni duet, v katerem si Spielberg in Kubrick podajata Davida – zdaj se opoteka v gladiatorskem »tematskem parku«, v katerem sadistično, ludistično uničujejo robote (»Uničujemo le artifičnost«), zdaj pa v družbi androidnega Gigola Joeja (Jude Law) išče mitsko Modro vilo, ki bi ga spremenila v človeka, v original.

Pogled na robote, ki živijo, in ljudi, ki opravljajo le še funkcije, je tesnoben in srhljiv – roboti ljudi delajo irealne. A.I. se dogaja v svetu, v katerem so ljudje tako irealni, da potrebujejo robote, da bi sami izgledali realno. Ljudje so le še motnja – motijo evolucijo ... evolucijo umetne inteligence. Kartezijanski »Mislim, torej sem« je v tem svetu mutiral v »Mislim, torej sem bil«. A.I. se pač dogaja v Robo parku, v katerem lahko ljudje upajo le na to, da jih bo Oskar Schindler uvrstil na svoj seznam. Jedro emocij v filmu A.I. je pač trdo, mrzlo, hladno, ledeno. Distancirano.

Ta futureworld je videti kot mračni efekt politike ameriškega predsednika Busha – kot žrtev njegovega upiranja kloniranju, njegovega kontroliranja prokreacije, njegovega podpiranja toplogrednih plinov in njegove obsedenosti s smrtno kaznijo. Tudi WTC še stoji. A.I. je tako ambiciozen in prostoren, kot je lahko ambiciozen in prostoren le film režiserja, ki hoče prerasti tematske parke, s katerimi je identificiran, obenem pa tako mračen, drastičen in klinično pesimističen, kot je lahko mračen, drastičen in klinično pesimističen pop, ki noče biti le tematski park, ampak ep o starševstvu v posthumanistični digitalni dobi, kjer od Geneze ostane le še mit o ponovnem vstajenju. Čip. Androidi kot resurekcija človeštva. Retro Big Bang. Simulacija Big Banga.

Bil je čas, da se filmska giganta, ključna režiserja 20. stoletja, pojma filmske zgodovine, spektralno združita in premislita smisel filma v svetu, v katerem hočejo vsi postati film. V katerem vsi impersonirajo film. In v katerem hočejo vsi zamenjati film. A.I. se dogaja v takem svetu.

Med kopijami, replikami, simulacijami. Med umetnimi inteligencami, ki mislijo, da so film, ki živi. Tak je tudi David, robot, ki hoče postati človek. David igra prav vlogo filma. David je film. Lost boy. Film, ki hoče oživet. Tudi pri filmih imamo vedno občutek, da živijo. Filmi so male »umetne inteligence«. Mali roboti. Mar niso prav Spielbergu vedno očitali, da je neke sorte robot ... filmska mašina, serijski entertainer, industrijski režiser, h'woodski avtomat ... ki hoče postati človek?

Alica v Čudežni deželi

Alice in Wonderland, 2010

Tim Burton

Girl power.

Alica v Čudežni deželi, ki je Ljubljana ne bo videla (Vrhnika pač!), bo začudila le tiste, ki niso videli še nobenega filma Tima Burtona. Vsi ostali bodo rekli: oh, končno! Končno Burton ni posnel le alegorije Alice v Čudežni deželi, ampak stvar samo, Carrollovo Alice v Čudežni deželi! Kaj pa so bili Burtonovi filmi, če ne prav indirektno ekranizacije Alice v Čudežni deželi? Batman, Škarjeroki Edward, Willy Wonka, Sweeney Todd in celo Ed Wood, »najslabši režiser vseh časov«, so bili le Burtonove Alice, izgubljene v karnevalskem svetu absurdov, paradoksov, ugank, sanjske gotike in grandioznih non sequiturjev, v podzemlju alternativne subjektivnosti in alternativne seksualnosti. Burtonovim junakom se je vedno znova zgodila Alica. Zdaj se Alica zgodi sami Alici. Carrollova Alice je bila odgovor na viktorijanski puritanizem – Burtonova Alice je odgovor na sodobni puritanizem. »Čudežni« podsvet, v katerega stopi Alica (Mia Wasikowska), je osvobojen vseh rigidnih oblik in vseh »normalnih« perspektiv, tako da prebivalci tega alternativnega tematskega parka – Mad Hatter (Johnny Depp), Rdeča kraljica (Helena Bonham Carter), Bela kraljica (Anne Hathaway), Knave of Hearts (Crispin Glover), Beli zajec, Jabberwocky, Tweedledee & Tweedledum – izgledajo kot groteskne, perverzne, kakofonične predelave »normalnih« patriarhalnih figur, ki skušajo žensko udomačiti in ji vnaprej definirati identiteto. Alica, ki se skuša pastem patriarhalnega populizma izogniti, je punca, ki ugotovi, da je prava pošast »normalnost« in da bo preživela le, če bo verjela, da alternativni svet ni le sen.

Amelie

Le fabuleux destin d'Amélie Poulain, 2001

Jean-Pierre Jeunet

Pariška Bridget Jones: delikatno absurdna fantazija.

Amelie, igra jo delikatna Audrey Tautou, je osamljena, samska Parižanka, ki ima za sabo fino, žalostno, freudovsko otroško. Oče, hladni doktor, ki se je ni upal dotakniti in ki ni prenesel uriniranja v prisotnosti drugega moškega, je užival v tem, da je orodje stresal iz škatle in ga potem zlagal nazaj. Mama, nevrotična učiteljica, ki ni prenesla, da bi se je dotikali neznanci, je uživala v tem, da je iz svoje torbice stresala stvari in jih potem zlagala nazaj. Umrla je, ko je z Naše gospe nanjo padla samomorilka, turistka iz Quebeca. Amelie, zdaj natakarcica z bujno domišljijo, se za seks ne meni, dobesedno, ne zna seksati, zna pa vedno povedati, koliko pariških parov v določenem trenutku doživlja orgazem. In potem se zgodi nekaj čudnega: smrt princese Diane povzroči verižno reakcijo, ki Amelie prelevi v dobrotnico, Pariz pa v mesto, v katerem zgodovino rolajo čudeži, naključja, magični trenutki in široko odprte oči. Amelie začne pač osrečevati ljudi, znance in tujce vseh sort, tako slepce, hipohondre in boheme kot vdove, agorafobične slikarje in zbiralce zavrženih fotografij, toda to počne s triki, simulacijami in lažmi. Svet lahko spremeniš – z gledanjem. Hej, če fotografijo gledaš dovolj dolgo, začne govoriti. Amelie je resda videti kot pariška Bridget Jones, ki hoče postati mati Terezija, toda njene široke, sijoče, navihane, ironične oči govorijo, da ve več kot drugi in da v tem uživa, magari tajno, na svoj asketski način. Svoje male orgazme doživlja skrivaj. Kot angeli. In kje uživajo angeli? Kje je pri angelih mesto užitka? Amelie ima klitoris v očeh. In film nam nenehno dopoveduje, da imamo tudi mi klitoris v očeh. Jean-Pierre Jeunet, ki je v tandemu z Marcom Carojem režiral kultne Delikatese, solo pa Omega potnika 4, namreč uporabi vse filmske trike, da bi nas zapeljal – in vabi nas, da z njim uživamo tudi mi.

Ameriška ljubica

American Honey, 2016

Andrea Arnold

Gola v sedlu.

Ameriška ljubica je close-up svobode. Andrea Arnold, dobitnica Oskarja za kratkometražni film (Osa, 2003), je pred Ameriško ljubico

posnela le tri celovečerce, tri sijajne filme o ženskah, ki obtičijo – prva v kontrolni sobi mestnih videokamer, ki ji dajejo lažni občutek moči (Rdeča cesta), druga – zgodnja najstnica – v peklu deprivilegirane življenja z disfunkcionalno materjo, ki svojega novega ljubimca nehote pripelje njej (Akvarij), tretja pa v tipični patriarhalni kletki, ki ji obljublja veliko sveč, a malo svobode (Viharni vrh). Vsi trije so bili surovi, naturalistični, direktni, intenzivni, umazani – Rdeča cesta, posneta v času, ko je art film obsedel porno chic, je bila hardcore. Ameriška ljubica je dolga cesta iz viharnega akvarija. Ko se Star (Sasha Lane), 18-letna potepuhinja iz disfunkcionalne družine (z nahrbtnikom, dredi in tatuji) in po malem milenijska potomka Darie, mlade junakinje iz Antonionijeve Kote Zabriskie, pridruži veseli, kvazihipijevski, subverzivni, kontrakturni, transgresivni družbici self-made »trgovskih potnikov« (Shia LaBeouf, Riley Keough itd.), ki z »magic busom« potuje po Ameriki in od vrat do vrat – od mesta do mesta – prodaja naročnine za revije, se namreč zdi, da je katarzično prebila led, ob katerega so trčile junakinje Rdeče ceste, Akvarija in Viharnega vrha. Ameriška ljubica – prvi film, ki ga je Andrea Arnold posnela v Ameriki – je epski road movie: glorifikacija ceste, gibanja, potovanja, spontanosti, svobode. Toda svoboda zahteva tako hierarhijo (eni so menedžerji, drugi delavci, eni so »zagonski« kapitalisti, drugi transcendentalni socialisti, eni so goljufi, drugi altruisti, eni so posesivni, drugi naivni) in tekmo (čigav je Shia LaBeouf? kdo bolj jebe Ameriko?) kot budžet – da bi lahko vsi ti outsiderji uživali svobodo, morajo prodajati naročnino. Svoboda je cesta, trg je njen akvarij. Pogled na Ameriko – na svobodo, ki družno s peklenskim asfaltom, moteli, trailer parki, predmestji, puščavami, ptiči, metulji, reklamami, razrednimi prepadi, zapuščenimi otroki, kapitalistično malaise in dolinami smrti ameriškega sna drvi mimo njih – je itak tesnoben in utesnjen, posnet iz tesnega, nagnete-nega belega kombija. Ljudi, ki hočejo svobodo, je preprosto preveč. Štikli, recimo Fade into You, Recharge & Revolt, Dream Baby Dream, Out the Mud, I Kill Children, American Honey, I Don't Fuck With You in Uber Everywhere, jim povejo, kaj naj čutijo, toda le zato, ker zvenijo tako, kot da so jih napisali sami – ko je svoboda obnemela. Kot Harry Dean Stanton v Wendersovem road movieju Pariz, Teksas.